

A magyar kötelmi jog általános része – Fejlődéstörténet és rendszerezés

I. Bevezetés

A jelen tanulmány tárgya a kötelmi jog általános része. Aki behatóbban foglalkozik e jogterülettel, az óhatatlanul szembesülni fog a problémával, hogy már a tárgy meghatározása is akadályokba ütközik. Kérdésként merül fel, hogy egyáltalán mi a kötelmi jog általános része, illetve mely normákat foglalja magában.

A tárgy meghatározásának első lépéseként érdemes a kötelem fogalmából kiindulni. Amióta csak önálló kötelmi jogról beszélhetünk, sosem volt vitás, hogy a kötelmi jog a magánjog azon jogterülete, amely a relatív szerkezetű (tehát csak konkrétan beazonosítható felek között fennálló) vagyoni jogviszonyokat szabályozza. Ezen jogviszonyok tartalma abban áll, hogy a jogosult valamilyen szolgáltatást (tevést, nemtevést, valamely dolog adását) követelhet a kötelezettől. Kiindulhatnánk abból, hogy minden szabály, ami ezen egyetlen mondat részletezését tartalmazza (pl. mikor és hol kell teljesíteni ezt a szolgáltatást; hogyan kell teljesíteni, ha egyik vagy mindkét oldalon több személy áll; hogyan módosítható, vagy szüntethető meg ezen jogviszony stb.) a kötelmi jog általános részének tekinthető.

A kötelmi jogviszonyt – tehát a fenti helyzetet – több jogi tény is létrehozhatja. A Ptk. ilyenként nevesíti a szerződést, az egyoldalú jognyilatkozatot, a károkozást, személyiségi, dologi vagy más jog megsértését, az értékpapírt, a jogalap nélküli gazdagodást, a megbízási nélküli ügyvitelt, az utaló magatartást és a jogszabályt, bírósági vagy hatósági határozatot.² A fenti gondolatmenetet követve, azon szabályokat, amelyek ezen jogi tényekkel kapcsolatosak, a kötelmi jog különös szabályainak tekinthetnénk. Így ide kellene sorolnunk az olyan normákat, amelyek például a szerződés, vagy a kártérítési felelősség – és ezáltal a kötelem – keletkezésének kritériumairól szólnak.

Azonban ha megkíséreljük az egyes szabályokat a fenti alapelvek szerint besorolni a kötelmi jog általános, vagy különös részébe, számtalan akadályba ütközünk. Először is azt találjuk, hogy számos olyan norma létezik, amelyek a fentiek szerint ugyan a kötelmi jog általános részéhez tartoznak, mégsem vonatkoznak minden kötelemre. Így például a pénztartozás teljesítésének szabályait – mivel a teljesítés részletezéséről van szó – a kötelmi jog általános részéhez soroljuk, majd elégedetten nyugtázzuk, hogy módszerünk működik, hiszen a pénztartozás teljesítése valóban minden kötelemfakasztó jogi ténynél megjelenik, legyen szó tehát szerződésről, szerződésen kívüli károkozásról, jogalap nélküli gazdagodásról stb. Aztán viszont kénytelenek vagyunk elismerni, hogy a pénzszolgáltatás nem szükségszerű eleme minden kötelemnek, így mégsem tekinthetnénk általános szabálynak.

Vannak továbbá olyan normák, amelyek többféle kötelemfakasztó jogi tényből eredő kötelemhez tartozhatnak, de nem az összeshez. Így például a szolgáltatás idő előtti teljesítése előfordulhat szerződés és értékpapír esetén is, de természetesen értelmezhetetlen szerződésen kívüli károkozásnál. Ez pedig már arra int bennünket, hogy a rendszerezéshez talán nem is a kötelem fogalmából kéne kiindulni, hanem a kötelemfakasztó jogi tényekből. Így az a norma lenne a kötelmi jog általános részéhez sorolható, amely valamennyi kötelemfakasztó tény alapján létrejött kötelemnél megjelenik.

¹ A szerző ügyvéd, az ELTE-ÁJK Polgári Jogi Tanszékének doktorandusza; konzulense: dr. Fuglinszky Ádám egyetemi docens; e-mail: fodandr@gmail.com

² Ptk. (2013) 6:2.§

Ráadásul számtalan olyan norma létezik, amely elméletileg alkalmazható valamennyi kötelemfakasztó tényből létrejött kötelelem esetén, de gyakorlati előfordulásuk egyes ilyen jogi tényeknél olyannyira elhanyagolható, hogy az adott normát kifejezetten zavaró lenne az általános szabályok közé sorolni. Így például elvileg lehetséges a szerződésen kívül okozott kárt természetben is megtéríteni³ (tehát a reparáció eszköze nem feltétlenül a pénzbeli kártérítés). Ebből pedig az következik, hogy például a teljesítés minősége, vagy a hibás teljesítés bizonyos szabályai a kötelmi jog általános szabályait képezik. Ráadásul ez a megoldás összhangban is lenne az elsőként javasolt rendszerezési elvvel, hiszen e szabályok a teljesítéshez kapcsolódnak. A gyakorlatban azonban a pénzbeli kártérítés olyan mértékben egyeduralgkodó a szerződésen kívüli károkozások szankciójaként, hogy kénytelen vagyunk egyetérteni a Ptk. megoldásával, amely e jogintézményeket nem a kötelmi, hanem a szerződési jog általános részében helyezi el.

A fenti anomáliákra már Grosschmid is rámutatott. Így felhívta a figyelmet, hogy nézőpont kérdése, mit tekintünk egyáltalán általános szabálynak. Például a pénzszolgáltatás teljesítésére vonatkozó normák általánosak a követelés jogcíme és alanya szempontjából, de különösek a tárgyát tekintve. A többalanyú kötelmeknél pedig éppen fordítva.⁴ Témánk szempontjából Grosschmid legfontosabb megállapítása, hogy általában nem az a kérdés, hogy egy szabály általános, vagy különös-e, hanem, hogy mennyire általános. Nincsen éles határvonal az általános és a különös normák között. Ugyanis az általános szabály nem más, mint egyes kazuisztikus szabályokból levont következtetés. Egy szabály minél több kazuisztikus szabályt fed le, annál általánosabb, de Grosschmid szerint nagyon ritka, hogy egy szabály egy jogterület valamennyi kazuisztikus szabályára vonatkozna. Így az általános szabályoknak igen sok szintje van, „*az alapépitmény a keletkeztető szabályok sokasága; az általánosról általánosabbra szélesbülő szabályok pedig mintegy feljebb és feljebb rakott emeletek.*”⁵

Grosschmid szerint az is szempont lehet a rendszerezésnél, ha egy norma nem terjed ugyan ki a kötelmi jog egészére, viszont kiterjed más jogterületekre is (pl. szerződések közös szabályai és a házassági, vagy az öröklési szerződések viszonya).⁶

Végül Grosschmid arra is felhívja a figyelmet, hogy előfordul, hogy egy szabályról felismerjük, hogy általános, de olyan szorosan kötődik egy különöshöz, hogy inkább amellet helyezzük el.⁷ Példaként az adásvételi szerződés és a szavatosság viszonyát hozza, amely megállapítás – a régi és az új Ptk.-t összevetve – ma különösen aktuális.

A fentieket összefoglalva megállapítható, hogy nem lehetséges egyetlen kizárólagos definíciót adni a kötelmi jog általános részének. Ehelyett alternatív meghatározásokkal számolhatunk. Így ha teljes képet kívánunk kapni a kötelmi jog általános részéről, akkor vizsgálódásunk tárgyává kell tennünk a szerződések általános szabályait és a szerződésen kívüli károkozás normáit is. Ugyanis a jogtudományban, a törvényekben és a törvénytervezetekben – ahogy alább látni fogjuk – sok esetben a kötelmi jog e két fő részébe épültek be olyan normák, amelyek általánosnak tekinthetők abban az értelemben, hogy ha nem is az összes, de legalább két kötelemfakasztó ténynél megjelennek.

A jelen cikk elsősorban a magyar kötelmi jog általános részének fejlődéstörténetet mutatja be, majd ebből von le következtetéseket. Azonban nyilvánvalóan nem lehet figyelmen kívül hagyni egyrészt azt a társadalmi-gazdasági közeget, másrészt azt a nemzetközi tudományos közeget, amelyben ez a jogterület kialakult és fejlődött. Az előbbi alakulását a

³ Ptk. (2013) 6:527.§ (1) bek.

⁴ Grosschmid Béni: Fejezetek kötelmi jogunk köréből, II. kötet, 2. rész. Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1932. 1078. o.

⁵ Grosschmid 1932: i.m. 1077. o.

⁶ Grosschmid 1932: i.m. 1081. o.

⁷ Grosschmid 1932: i.m. 1090. o.

fejlődéstörténet bemutatásával együtt követjük nyomon, az utóbbi bemutatása pedig jelen cikk következő pontját képezi.

II. A római jogtól a pandektisztikáig

A kötelmi jog általános részének bemutatásához először magának a kötelmi jognak a kialakulását szükséges ismertetnünk. A római jog legismertebb rendszerezését, az institúció-rendszert Gaius alkotta meg.⁸ Eszerint a magánjog három részre tagolódik: személyek (*de personis*), dolgok (*de rebus*) és keresetek (*de actionibus*). Nem különült el tehát még egymástól a személyi és a családjog, sem a dologi, a kötelmi és az öröklési jog, a magánjog szerves részét képezte viszont az eljárásjog.

A Római Birodalom bukását és a sötét középkort követően újjáéledő római jogot kutató XII. századi jogtudósok (a glosszátorok) már megkezdik a dologi és a kötelmi jog elhatárolását az *in rem* és az *in personam* actiók megkülönböztetésével (tehát még eljárásjogi alapon). Ez a tendencia még erősebben folytatódik a XIII. században alkotó jogtudósoknál (a kommentátoroknál). Később Johann Apel (1486-1536) lesz az első, aki már anyagi jogi alapon, a – dologbani és dologhozi jognak fordítható – *ius in re* és a *ius ad rem* fogalompár felhasználásával különíti el a két jogterületet. Végül Arnoldus Vinnius (1588-1657) és Heinrich Hahn (1605-1668) nevéhez fűződik a dologi és a kötelmi jog elvi éllel történő szembeállítás a jogviszony abszolút, illetve relatív szerkezete alapján.⁹ Ez a fejlődés lehetővé tette a modern institúció-rendszer kialakulását, amelyben már önálló jogterületet képez a dologi és a kötelmi jog (emellett az öröklési jog is).¹⁰

A kötelmi jog rendszertani fejlődése azonban ezen a ponton még korántsem ért véget, sőt a XIX. század német jogtudomány, a pandektisztika alapvető, forradalmi változásokat, tulajdonképpen egy új gondolkodásmódot hozott. A pandektisták a kazuisztikus római jogtól idegen, az absztrakció lehető legmagasabb szintjét tükröző jogi fogalom-meghatározásokat és e fogalmakból felépülő, logikailag zárt rendszert kívántak felépíteni. Ők – mindenekelőtt Friedrich Carl von Savigny (1779-1861) és Georg Friedrich Puchta (1798-1846) – alkották meg a jogügylet fogalmát és az arra vonatkozó szabályokból a jogügyleti tant. „*A jogügyleti tan kialakítása (...) a pandektisztika nagy érdeme.*”¹¹ A jogügylet (vagy jognyilatkozat) fogalma a pandektisták óta lényegében változatlan: joghatás kiváltására irányuló akaratnyilatkozat.¹² Ez az egyetlen rövid meghatározás önmagában annyi kérdést és azokra válaszként született szabályt indukál, hogy azzal könyvtárakat lehetne megtölteni. Így a jogügyleti tan foglalkozik például azzal a kérdéssel, hogy mi a teendő, ha az akarat és a nyilatkozat között ellentmondás mutatkozik (értelmezési alapelvek, akarathibák), milyen alakban lehet jognyilatkozatot tenni, hogyan lehet más útján jognyilatkozatot tenni (képviselő), mi szükséges ahhoz, hogy a jognyilatkozat joghatást váltson ki (egy- és kétoldalú jognyilatkozat), mikor alkalmatlan arra a jognyilatkozat, hogy joghatást váltson ki (érvénytelenség), mikor vált ki a jognyilatkozat ténylegesen joghatást (hatályosság).

Mint láthatjuk, a jogügyleti tan olyan kérdéseket szabályoz, amelyek kiemelik a kötelmi jogból, hiszen a jognyilatkozat a magánjog valamennyi területén megjelenik. Ezért a pandektisztika a jogügyleti tan megalkotásával együtt magával hozta a magánjog új

⁸ Földi András – Hamza Gábor: A római jog története és institúciói. Oktatókutatató és Fejlesztő Intézet, Budapest, 2015. 90. o.

⁹ Földi – Hamza: i.m. 587. o.

¹⁰ Földi – Hamza: i.m. 6. o.

¹¹ Földi – Hamza: i.m. 591. o.

¹² Ptk. (2013) 6:4.§ (1)

felosztását, a pandekta-rendszert, amelyet először Georg Arnold Heise (1778-1851) írt le,¹³ és amely legfőképpen abban különbözik a modern intézmény-rendszertől, hogy egy ún. általános részzel kezdődik, amely az egész magánjog szempontjából általánosnak tekinthető szabályokat tartalmazza, így legfőbbképpen a jogügyleti tant (továbbá a teljes személyi jogot, dologosztályozást stb.). „Az Általános Rész, illetőleg annak tartalma a pandektisztika egyedülálló alkotásának tekinthető.”¹⁴ „Az ún. általános rész volt a pandektajog legsajátosabb és legtipikusabb intézménye, (...) Az általános rész feladata, hogy bevezessen a jogág elméleti alapjaiba.”¹⁵ A pandektisztika a német polgári törvénykönyv, a *Bürgerliches Gesetzbuch* (BGB) megalkotásában csúcsosodott ki, amelyet 1896-ban fogadtak el és 1900. január 1. napján lépett hatályba.

A jogügyleti tan természetszerűleg hozta magával a szerződési típuszabadságot, amely témánk szempontjából szintén alapvető jelentőséggel bír. A jogügyleti tan szerint ugyanis a szerződés nem más, mint kétoldalú jognyilatkozat (vagyis olyan jognyilatkozat, amelyet mindkét (valamennyi) érintett félnek meg kell tennie ahhoz, hogy a jognyilatkozat joghatást váltson ki). Azaz a szerződés nem más, mint megállapodás. Ezt a pandektisztika tehát logikai alapon, elvi élel mondta ki, és ezzel egy évezredes fejlődés végére tett pontot. A római jogban a puszta megegyezés (pactum) még nem bírt jogi kötőerővel. Szükség volt valami többletre, hogy szerződés (contractus) legyen belőle. „Ez a többlet, amelyet a modern római jogi irodalom *civilis causának* nevez, a római jog fejlődése során többféle formában jelentkezett.”¹⁶ Kezdetben a megfelelő szerződéskötési formák betartása adta a kötőerőt, a préklasszikus kortól kezdve a dologátadás (reálszerződések), és végül az i.e. II. századtól jelennek meg az első konszenzuálszerződések, vagyis azok, amelyek esetében már a puszta megállapodás is elegendő. Azonban ezek mindvégig taxatív meghatározottak maradtak, a megállapodás kötelelemkeletkeztető hatása nem lett általános elv még a iustiniánusi kodifikációban sem.¹⁷ A Római Birodalom bukását követően, a pandektisztikát megelőzően a szerződési típuszabadság kialakulása felé vezető úton fontos szerepet játszottak a glosszátorok, a kereskedelmi jog és a természetjogászok, mindenekelőtt Hugo Grotius (1583-1645).¹⁸

III. Magyar fejlődéstörténet

III.1. Frank Ignác

Egyetértés mutatkozik abban, hogy újkori magánjogról és ezáltal magánjogtudományról sem beszélhetünk addig, amíg három alapvető szabadságeszme széles körben el nem terjed. Ezek pedig az általános és egyenlő jogképesség, a tulajdonjog szabadsága és a szerződési szabadság.¹⁹ Ennélfogva Magyarországon a modern magánjog alapjait a reformkorban kell keresni.

Az újkori magyar magánjog első teljes, rendszerezett leírását Frank Ignác (1788-1850) *A közigazság törvénye Magyarhonban* című, 1845-ben megjelent munkája nyújtja. Frank műve azonban még magán viseli korának feudális társadalmi viszonyait, erre bőven találunk

¹³ Földi – Hamza: i.m. 134. o.

¹⁴ Hamza Gábor: Az európai magánjog fejlődése. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 2002. 101. o.

¹⁵ Horváth Attila: A magyar polgári magánjog történeti alapjai (1848-1945). In Mezey Barna (szerk.): Magyar jogtörténet. Osiris Kiadó, Budapest, 2007. 155. o.

¹⁶ Földi – Hamza: i.m. 474. o.

¹⁷ Földi – Hamza: i.m. 474-476. o.

¹⁸ Földi – Hamza: i.m. 588-589. o.

¹⁹ Menyhárd Attila: A polgári jog tudománya Magyarországon. In Jakab András – Menyhárd Attila (szerk.): A jog tudománya. HVG ORAC, Budapest, 2015. 227. o.; Horváth: i.m. 154. o.

példát a könyvben, legyen szó akár személyi, akár vagyoni jogviszonyok tárgyalásáról: „Már bizonyos mértékű szabadsága minden embernek vagyon (...); mert a rabszolgaságot törvényünk nem ismeri; (...) De nem egyenlő minden emberek szabadsága, (...) Sőt nem kis különbség vagyon 1) idegenek és hazafiak; 2) uralkodó vagy más vallásúak; 3) egyháziak és világi emberek; 4) nemesek és nemtelenek között.”²⁰ „Nagy különbséget tesz hazai törvényünk az ősi és egyéb javak között; mert az ősiül törvényes örökös létében a birtokos nem intézkedhet.”²¹ „az ősi jószág nem azé egyedül, aki bírja, hanem az egész nemzetségé”²² „A jobbágy-földek (...) valóságos TULAJDONOSA a' földes-úr (...) Mindazonáltal a' törvény szándéka, hogy a' jobbágy-földek az adózók élelmére szolgállyanak (...) azért nem is szabad a földes-úrnak azon földeket az adózóktul elvonni.”²³

A könyv nem csupán feudális viszonyokat, hanem erőteljes római jogi hatást is tükröz. Ez egyrészt szerkezeti felépítésében, másrészt a kötelmi jog tartalmában is nyilvánvaló. Szerkezeti felépítését tekintve a modern intézmény-rendszert követi amennyiben először „A személyes szabadságrul” szól (mai értelemben személyi és családjogról), majd „A jószágrul és álló jövedelemről halál tekintetén kívül” (dologi jog) következik, majd ezt követi „Az öröklésről” című rész, és végül „A tartozásokrul” (kötelmi jog).

A kötelmi jogi rész egy rövid bevezetéssel kezdődik, amelyben Frank lényegében a fentebb ismertetett tartalommal leírja a kötelem fogalmát, az abszolút és relatív szerkezet alapján elhatárolja a dologi jogtól, majd felsorolja a kötelemfakasztó jogi tényeket.²⁴ Ez a felsorolás szintén római jogi hatást tükröz,²⁵ hiszen eszerint a kötelem eredhet „1. kötésből, (ex contractu); - 2. bántásból, (ex delicto); - 3. más különféle okokból, (ex variis causarum figuris), mellyek részint kötéshez, részint bántáshoz hasonlítanak;”. Ezt követően a könyv a szerződések szabályaival folytatódik, amelyet a kártérítési jog általános része követ és a „Bírságos bántalmakról” (vagyis az egyes deliktumokról) szóló rész zárja a jogterület ismertetését. Vagyis Frank nem különíti el a kötelmi jog általános részét, annak szabályai a szerződésekre vonatkozó szabályokként jelentkeznek. Az absztrakciónak ilyen szintű mellőzése szintén római jogi hatást mutat.

Ugyancsak a római jog befolyása mutatkozik meg abban, hogy Frank elkülöníti a pactum és a contractus fogalmát,²⁶ sőt az utóbbiakon belül külön felsorolja a reálszerződéseket.²⁷ Azonban az előbbi fogalompár jelentősen megváltozott tartalommal bír a könyvben, hiszen Frank általános elvként elismeri a megegyezések kötőerejét,²⁸ továbbá a konszenzuálszerződéseket nem sorolja fel taxatív módon, ami a szerződési típuszabadság elismerése esetén lehetetlen is lenne. Úgy tűnik, Franknál a pactum olyan szerződést jelent, amelyből csak tűrés kötelezettség származik, és a contractusból ered az aktív szolgáltatási kötelezettség.

Ezt követően Frank, a mai jogász számára is igen ismerős tartalommal, ismerteti a szerződés alakját (a ráutaló magatartást is beleértve),²⁹ az érvénytelenségi okokat (tévedés, erőszak, félelem, csalárdság, színlelés, gyermekkor, örült állapot, részegség, lehetetlen, törvénybe ütköző, vagy erkölcstelen szolgáltatás),³⁰ a többalanyú kötelmeket,³¹ a vagylagos

²⁰ Frank Ignác: A közigazgatás törvénye Magyarhonban. Magyar Királyi Egyetem, Buda, 1845. 97. o.

²¹ Frank: i.m. 196. o.

²² Frank: i.m. 502. o.

²³ Frank: i.m. 380. o.

²⁴ Frank: i.m. 545-546. o.

²⁵ Vö. Földi – Hamza: i.m. 387. o.

²⁶ Frank: i.m. 546. o.

²⁷ Frank: i.m. 548-549. o.

²⁸ Frank: i.m. 547. o.

²⁹ Frank: i.m. 549. o.

³⁰ Frank: i.m. 551-568, 580. o.

³¹ Frank: i.m. 577. o.

szolgáltatást,³² a feltétel fogalmát,³³ a biztosítékokat (foglalo, bánás díja, szószegés díja),³⁴ a „*váratlan esetet*” (lehetetlenülés),³⁵ a szerződés módosítását,³⁶ megszűnését (beleértve a teljesítést és azzal kapcsolatban a késedelmet és a beszámítást is) és az „*elavulást*”,³⁷ valamint az alanyváltozásokat.³⁸

Témánk szempontjából is érdekes megvizsgálni a polgári jogi felelősség alakulását, amelyet Frank szintén a szerződések szabályai között ismertet, „*Gonoszságrul és vétkes gondatlanságrul*” cím alatt.³⁹ Ez a rész áll a legközelebb a római joghoz az egész könyvben, lényegében változtatás nélkül átveszi azt.⁴⁰ Ennek megfelelően kimondja, hogy a „*kegyeskedő*” (vagyis az ingyenadós, pl. ajándékozó) csak „*gonoszságért*” (vagyis szándékosságért, azaz *dolus-ért*) és nagyobb gondatlanságért (*culpa lata*) felel, míg visszterhes szerződések felei (vagyis ez a főszabály) azért a gondatlanságért is felelnek, ami akkor forog fenn, ha nem úgy jártak el, mint egy „*józan gazda*” (*culpa levis*). Továbbá meghatározott szerződések esetén nem ezt az objektív zsinórmértéket kell használni, hanem az vizsgálendő, hogy a szerződésszegő tanúsította azt a gondosságot, amit saját ügyeiben szokott, vagyis ami tőle elvárható (*culpa in concreto*). Végül „*A' ki más barátságát használlya*” (tehát akinél más dolga van, pl. haszonkölcsön alapján), attól „*őrizet (custodia) kivántatik*”, vagyis ilyenkor a vis maior határáig mindenért felel. A károk mibenlétét és, hogy azokból mennyit és hogyan kell megtéríteni, Frank nem a felelősséggel együtt, hanem a szerződésekre vonatkozó szabályokat követően, mint láttuk, önálló cím alatt tárgyalja.⁴¹ Elkülöníti a tényleges értékcsökkenést (*damnum emergens*) és az elmaradt hasznot (*lucrum cessans*). Ennek a megkülönböztetésnek még a mainál is nagyobb jelentősége van, ugyanis teljes kártérítés csak szándékosság esetén követelhető, gondatlanság alapján csak a *damnum emergens* térítendő meg. Emellett Frank ismerteti a – mai kifejezésekkel élve – jövedelem- és tartást pótló járadékot és a sérelemdíjat is.

Összefoglalásképpen elmondható, hogy Frank magyar magánjogot az újkorban elsőként összefoglaló műve jelentős feudális és római jogi hatásokat tükröz, ellenben a jogügyleti tan, az általános rész, tehát általában a pandektisztika még nem jelentkezik nála. Több mint fél évszázaddal később Szász-Schwarz Gusztáv úgy emlékezik meg róla,⁴² hogy ő volt az egyik utolsó olyan jogtudósunk, aki még „*a nemzetközi latinnyelvű tudomány emlőin nevelkedett, a mint maga is főmunkáját először latin nyelven irta*”, aki jogi tanulmányait olyan időszakban folytatta, amely „*egy letűnő korszak végnapja volt*”, ezért a nála alig tíz évvel idősebb Savigny befolyása Frank művében még nem érződik, de „*husz évvel későbbben e könyv dogmatikai részét, nem egy helyen, másképp irta volna.*”

III.2. Wenzel Gusztáv, Suhayda János és Zlinszky Imre

Az 1848-as forradalom eredményeképpen elfogadott áprilisi törvények kodifikálták a reformkorban megfogalmazott, fentírt szabadságjogokat. A forradalom leverését követő neoabszolutizmus paradox módon nem akasztotta meg a magyar magánjog fejlődését, hanem

³² Frank: i.m. 582-585. o.

³³ Frank: i.m. 590-594. o.

³⁴ Frank: i.m. 594-596. o.

³⁵ Frank: i.m. 604. o.

³⁶ Frank: i.m. 607-609. o.

³⁷ Frank: i.m. 612-621. o.

³⁸ Frank: i.m. 609-612. o.

³⁹ Frank: i.m. 600-604. o.

⁴⁰ Vö. Földi – Hamza: i.m. 430-436. o.

⁴¹ Frank: i.m. 698-700. o.

⁴² Szász-Schwarz Gusztáv: Újabb magánjogi fejtegetések. Politzer Zsigmond és Fia, Budapest, 1901. 5-6. o.

ellenkezőleg, mintegy belekényszerítette abba. Ahogy Horváth írja, „A kor furcsa kettős arculatára jellemzően a neoabszolútizmus korszaka a politikailag legteljesebb elnyomás mellett a gazdasági élet vonatkozásában egymás után hozta a liberális rendelkezéseket.” Ilyenek voltak az ősiségi nyílt parancs (az ősiség 1848-as eltörlésének fenntartása), az úrbéri pátens (az 1848-as jobbágyfelszabadítás fenntartása), az osztrák telekkönyvi rendtartás bevezetése és a teljes osztrák polgári törvénykönyv magyarországi hatálybaléptetése 1853. május 1-ével.⁴³

Ezután viszont a kiegyezés felé vezető úton, 1861-ben lehetőség nyílt a teljes, 1848. előtti magyar magánjog visszaállítására, azonban a széles közvéleménnyel is szembemenve – működő Országgyűlés hiányában – az Országbírói Értekezlet csak részben tett eleget ezen igénynek az általa kibocsátott ún. Ideiglenes Törvénykezési Szabályokban (ITSZ). Az ITSZ ugyanis egyes osztrák jogszabályokat (pl. ősiségi nyílt parancs, úrbéri pátens, telekkönyv) változtatlanul, míg másokat (főleg az öröklési és a családjog területén) változtatásokkal, de fenntartott. Témánk szempontjából viszont az a lényeges, hogy a kötelmi jog esetében a bírói gyakorlat alkalmazását írta elő, jelentős rendszerező és absztraháló feladatot adva ezzel a jogtudomány számára.⁴⁴

Az osztrák polgári törvénykönyv csaknem egy évtizedes magyarországi hatályának és az utána is hatályban maradó egyes osztrák jogszabályok magyar jogtudományra gyakorolt hatása leginkább abban mutatkozott meg, hogy akár a túlzott osztrák befolyása ellensúlyozása, akár osztrák mellett további lehetséges fejlődési irányok kutatása érdekében, a magyar magánjogtudomány a német pandektisztika felé fordult.⁴⁵ „A pandektisztika a maga teljességében először Frank Ignác tanítványánál, Wenzel Gusztávnál jelentkezik. (...) először ő fejteti ki hazai jogtudományunkban a jogviszony, a jogintézmény, a jogi tény és a jogügylet tanát.”⁴⁶

Wenzel Gusztáv (1812-1891) *A magyar magánjog rendszere* című művének már a szerkezetéből is nyilvánvaló a pandektisztika hatása. A könyv két kötetből áll, az elsőben a jogforrások és a jogalkalmazás módszereinek bemutatását követően kizárólag az *Általános Rész* kap helyet, amely tartalmazza a személyi jogot, dologosztályozásokat és a jogügyleti tant. A második kötet címe „*A magyar magánjog különös része*”, és ez tartalmazza a – vagyoni jognak nevezett – teljes dologi jogot, kötelmi, családi és öröklési jogot. Wenzel maga is hangsúlyozza a könyv újszerűségét, ahogy írja „*Nem marad tehát egyéb hátra, mint (...) hogy oly módszert emeljünk érvényre, mely nemcsak objectiv felfogás szerint a magyar jog természetének megfelelően, hanem korunk szellemével és az általános európai jogtudományok magasabb követelményeivel is összhangzásban legyen.*”⁴⁷

Wenzel az *Általános Részben* ismerteti a „jogügy” (jogügylet, jognyilatkozat) fogalmát, továbbá annak csoportosítását (egy- vagy kétoldalúság)⁴⁸ és létrejöttének előfeltételeit,⁴⁹ úgymint „*akarathettség*” (azaz a mai értelemben vett cselekvőképességi szabályok betartása), „*akarathibák*” (amelyet kizárnak az akarathibák, amelyek közül itt a csalárdságot és az erőszakot ismerteti) és „*akarathibák nyilvánítása*” (amelynél elkülöníti a szóbeli és az írásbeli alakot, továbbá itt tárgyalja a feltételt és az időtűzést is). A kötelmi jogon belül elkülöníti a kötelmi jog általános részét a szerződések közös szabályaitól. Az előbbiben tárgyalja a kötelelem fogalmát, a szolgáltatás fajtáit (tevés és nemtevés), a kötelemfakasztó jogi tényeket (szerződés, kárvallás, törvény), a kötelelem osztályozásait (egy- vagy kétoldalú,

⁴³ Horváth: i.m. 157-158. o.

⁴⁴ Horváth: i.m. 158-159. o.

⁴⁵ Menyhárd: i.m. 229. o.

⁴⁶ Hamza: i.m. 175. o.

⁴⁷ Wenzel Gusztáv: *A magyar magánjog rendszere*, I. kötet. Magyar Kir. Egyetemi Könyvnyomda, Budapest, 1879. 18-19. o.

⁴⁸ Wenzel 1879: i.m. 372. o.

⁴⁹ Wenzel 1879: i.m. 367-371. o.

egyszerű vagy egyetemleges, vagylagos), a kötelem módosítását, a kötelem megszüntetését és biztosítékait.⁵⁰ Azonban a kötelem megszüntetése körében csak az engedményezést, tartozásátvállalást, teljesítést és beszámítást ismerteti, míg a megállapodás, elengedés, confusio és a halál megszüntető hatásáról csak a szerződések közös szabályai között ír.⁵¹ Ugyanígy, a kötelmek biztosítékainál ír a szavatosságról, míg a szerződések közös szabályainál ismerteti a foglalót, a bánatpénzt és a kötbért.⁵² Wenzel a szabályok ezen megosztott (és a szavatosság esetén kifejezetten oda nem illő) elhelyezését nem magyarázza. A szerződések közös szabályai a szerződés fogalmával kezdődnek (a szerződés nem más, mint megállapodás, illetve Wenzel – a pandektisztika felfogásának megfelelően – külön kihangsúlyozza, hogy emellett a szerződés a jogügylet egyik formája).⁵³ Ezt a szerződés érvényességére vonatkozó szabályok követik.⁵⁴ Ennek keretében Wenzel megismétli az erőszakról és csalárdságról az Általános Részben már leírtakat, ugyanakkor az akarathibák közül csak itt ismerteti a színlelt szerződést. Alaki kérdéseket itt egyáltalán nem tárgyal, ellenben a cselekvőképesség kifejtése itt sokkal részletesebb, mint az Általános Részben.

Wenzel műve tehát nyilvánvalóan a pandektisztika jegyében született, azonban az abból eredő egymásra épülő rendszerezés (magánjog általános része, kötelmi jog általános része, szerződési jog általános része) sok esetben a szabályok ismétlését, illetve következtelen elhelyezését eredményezi a könyvben.

Wenzelt követően Suhayda János (1818-1881) *A magyar polgári anyagi magánjog rendszere az Országbírói Értekezlet által megállapított szabályokhoz és azóta a legújabb időkig hozott törvényekhez alkalmazva* című művét vizsgáljuk. E könyv szerkezete is a pandekta-rendszert követi: általános résszel kezdődik, amely tartalmazza a jogforrások, a személyi jog, dologosztályozások és a jogügyleti tan ismertetését, majd a – vagyonjognak nevezett – dologi joggal folytatódik, amit a – követelések jogának nevezett – kötelmi jog, a családjog és az öröklési jog követ.

A jogügyleti tan keretében Suhayda először a jogügylet fogalmát és fajtáit (egy- vagy kétoldalú) ismerteti. Ezt követi az érvénytelenségi okok bemutatása, méghozzá semmisség és megtámadhatóság szerint rendszerezve (semmisségi okok: cselekvőképességi szabályok megsértése, törvénybe vagy erkölcsbe ütköző jogügylet, alaki hiba, erőszak; megtámadhatósági okok: félelem, tévedés, megtévesztés), majd magának ennek az érvénytelenségi fogalompárnak a leírása. A jogügyleti tan tartalmazza még a jogügylet alakját (beleértve a ráutaló magatartást), a képviselőt, a feltételt és időtűzést.⁵⁵

Akárcsak Wenzel, Suhayda is elkülöníti a kötelmi általános részt a szerződések közös szabályaitól. Előbbiben, a kötelem fogalmának és fajtáinak (egy- vagy kétoldalú) bemutatását követően, szinte kizárólag a teljesítéssel foglalkozik (helye, ideje, minősége, kamat, vagylagos szolgáltatás, harmadik személy részéről felajánlott teljesítés, részteljesítés), amihez szorosan kapcsolódik a kötelezett, illetve a jogosult késedelme. A kötelmi általános részt a kötelem-keletkeztető jogi tények felsorolása zárja (egy- vagy kétoldalú jogügylet, azaz szerződés, tiltott cselekmények, illetve mulasztások, törvényben meghatározott egyéb okok és bírói határozatok).⁵⁶ A szerződések közös szabályai a szerződés fogalmával (megállapodás) és az ajánlati kötöttséggel kezdődnek, ezt követően Suhayda részletesebben ismerteti a jogügyleti tanban már bemutatott akarati hibákat, míg a színlelt szerződésről itt szól először.

⁵⁰ Wenzel Gusztáv: *A magyar magánjog rendszere*, II. kötet. Athenaeum Nyomda, Budapest, 1874. 193-199. o.

⁵¹ Wenzel 1874: i.m. 209. o.

⁵² Wenzel 1874: i.m. 205. o.

⁵³ Wenzel 1874: 200-201. o.

⁵⁴ Wenzel 1874: 203-204. o.

⁵⁵ Suhayda János: *A magyar polgári magánjog rendszere az Országbírói Értekezlet által megállapított szabályokhoz és azóta a legújabb időkig hozott törvényekhez alkalmazva*. Magyar Királyi Egyetemi Könyvnyomda, Budapest, 1874. 79-85. o.

⁵⁶ Suhayda: i.m. 256-271. o.

Ezt a harmadik személy javára kötött szerződés, a lehetetlenülés, a biztosítékok (foglaló, bánatpénz, kötbér), a hibás teljesítés (és ezzel összefüggésben a szavatosság) és az engedményezés követi (míg a tartozásátvállalás és az attól külön kezelt utalványozás csak több címmel később, a szerződés módosítása után kapott helyet). Suhayda a szerződések közös szabályai között is ismertet teljesítési szabályokat. Ennek során elkerüli, hogy megismételje a kötelmi általános részben már bemutatott normákat (pénztartozás elszámolása, több tartozás kielégítésének sorrendje, beszámítás tartozik ide), viszont nem világos, hogy ezen szabályok ismertetésére miért nem a többivel együtt, a kötelmi általános részben került sor. Ezt követi a szerződés megszüntetése és módosítása, végül az egyetemlegesség bemutatása.⁵⁷

Összefoglalva, Suhayda könyve szintén a pandekta-rendszert követi, részletesebb és következetesebb, mint Wenzelé, de az egyes általános részek közötti ismétléseket ez a mű sem mellőzi teljes mértékben, továbbá itt is előfordul egyes szabályrendszerek (pl. teljesítés, érvénytelenség) látható ok nélküli kettébontása e rendszerek között, illetve egyes szabályok következetlennek tűnő elhelyezése (pl. beszámítás, megszűnési okok, alanyváltozások, többalanyúság a szerződések közös szabályai között, a kötelmi általános rész helyett).

A korszak utolsó ismertetésre kerülő műve Zlinszky Imre (1834-1880) *A magyar magánjog mai érvényben különös tekintettel a gyakorlat igényeire* című könyve. Szerkezetét tekintve, az előbbiekhöz hasonlóan, a pandekta-rendszert követi. Ennek megfelelően két fő részre tagolódik, általános és különös részre. Az előbbiben a jogforrások, a személyi jog, a dologosztályozás, a jogügyleti tan, a felelősségi tan és az elvülés ismertetését találjuk. Utóbbiban foglalja össze a vagyonjogot (dologi jog), kötelmi jogot, családi jogot és öröklési jogot.

Zlinszky művében sok eredeti, csak rá jellemző, rendkívül precíz és részletes fogalom-meghatározást és rendezési elvet találunk. A fogalom-meghatározásra igen szemléletes példa a Zlinszky által adott jogügylet-fogalom. Rögzíti, hogy bár a jogügyletet joghatás kiváltására irányuló akaratnyilatkozatként szokás definiálni, szerinte azonban pontosabb, ha úgy fogalmazzunk, hogy a „*Jogügylet alatt azon cselekmények – egy, vagy több akarat kijelentés, vagy más oly ténykedés – értendők, a melyek arra vannak irányozva, hogy a célba vett ügylettel, mint a jogrendszer által megállapított ügyleti nemmel kapcsolatos –, vagy az élet általános felfogása szerint azzal járó-, vagy más kifejezetten megállapított jogi következményeket előidéznek.*”⁵⁸ Eredeti, a szokásosnál átfogóbb rendszerezési módszerére rögtön ezt követően példát szolgáltat, ugyanis a jogügyletek csoportosítása nála nem merül ki az egy- és kétoldalú jogügyletek elkülönítésében, hanem további öt csoportosítási szempontot felsorol (pl. causalis – absztrakt, visszterhes – ingyenes, élők közötti – halál esetére szóló stb.).⁵⁹ A jogügyleti tan az érvénytelenségi okok ismertetésével folytatódik⁶⁰ (míg a semmisség és megtámadhatóság fogalmát csak a jogügyleti tan végén írja le⁶¹). Az érvénytelenségi okoknál megint egy igen eredeti csoportosítást találunk, ugyanis Zlinszky az akarathibákon belül elkülöníti a tudatos és „*nem akart*” hibákat. Előbbire példa a színlelt ügylet, utóbbira a tévedés, megtévesztés, kényszer. Ezt a feltétel, időtűzés és meghagyás ismertetése követi,⁶² majd Zlinszky, megint csak eredeti módon, „*A jogügylet alanyaitól különböző személyek közreműködése a jogügyletnél*” cím alatt ír például a tanúkról (a felek

⁵⁷ Suhayda: i.m. 271-300. o.

⁵⁸ Zlinszky Imre: *A magyar magánjog mai érvényben különös tekintettel a gyakorlat igényeire*. Franklin-társulat Magyar Irod. Intézet és Könyvnyomda, Budapest, 1899. 180. o.

⁵⁹ Zlinszky: i.m. 181-183. o.

⁶⁰ Zlinszky: i.m. 184-205. o.

⁶¹ Zlinszky: i.m. 232-234. o.

⁶² Zlinszky: i.m. 206-218. o. (Zlinszkynél a meghagyás az ingyenes szerződés jogosultjának szabott feltételt jelenti)

mellett járnak el) és a képviselőkről (a felek helyett eljáró személyek).⁶³ Ezt a jogügylet alakjának ismertetése követi.⁶⁴

Zlinszkynél a kötelmi jog ismertetése is eredeti megoldást követ, ugyanis – szemben a fent bemutatott két művel – a kötelmi jog általános szabályai nem különülnek olyan élesen a szerződések közös szabályaitól. Ehelyett a kötelmi általános rész sokkal nagyobb terjedelmű, és ebbe épül be a szerződési általános rész, ami tulajdonképpen nem más, mint az egyik kötelelem-keletkeztető jogi tény részletesebb bemutatása. Mint látni fogjuk, a későbbi magyar kódex-tervezetek is egytől egyig ezt a megoldást követik majd.

A kötelmi jog bemutatása a kötelelem fogalmával és ahhoz kapcsolódóan a naturalis obligatioval indul, ezt a kötelelem tárgyának (a szolgáltatásnak) a fajtái követik, külön is elemezve olyan speciális eseteket, mint a vagylagos szolgáltatás, a fajlagos kötelemek, a pénzszolgáltatás, a kamat és „A vagyoni érdek megtérítése” (azaz a kártérítés).⁶⁵ Ezután Zlinszky a kötelelem tartalmát (teljesítés helye, ideje és ahhoz kapcsolódóan a késedelem) mutatja be, majd a kötelelem alanyait (így a többalanyúságot is) és végül felsorolja a kötelelem-keletkeztető tényeket (egy-, vagy kétoldalú jogügylet, tiltott cselekmény, törvényben meghatározott egyéb jogi tény).⁶⁶ Mint fent említettük, ezt követik a szerződések közös szabályai, így először is a szerződés fogalma, majd megkötése (ajánlati kötöttség, elkésett vagy eltérő tartalmú elfogadás), előszerződés, a szerződés alakja (de itt nincs ismétlés a jogügyleti tanhoz képest, mert ez a rész valójában arról szól, hogy milyen szerződésekhez szükséges valamilyen speciális alak), a szerződés tartalma (itt pedig a kötelmi általános szabályokhoz képest nincsen ismétlés, mert ez a rész csak a lehetetlen szolgáltatásról szól), szerződés csoportosítások, és a szerződés biztosítékai (foglaló, bánatpénz, kötbér).⁶⁷ Ezt követően visszatérünk a kötelemek általános szabályaihoz, így az engedményezés és „*utalványozás*” (tartozásátvállalás) következik, majd a kötelelem megszűnése.⁶⁸

Végül témánk szempontjából érdemes áttekintő jelleggel megvizsgálni, hogy Frank óta milyen változásokon esett át a polgári jogi felelősség és a kártérítési jog tana. Zlinszky elkülöníti a kontraktuális és deliktuális felelősséget, kiemelve, hogy ezek csak jogtudományi kategóriák, jogszabályokban ilyen megkülönböztetést nem találunk.⁶⁹ Mint láttuk, Frankhoz hasonlóan, Zlinszky is külön mutatja be a polgári jogi felelősséget (az Általános Részben, a jogügyleti tan után) és a kártérítést (a kötelmi jog általános részében, a szolgáltatás egyik speciális eseteként). Zlinszky is elkülöníti a szándékosságot (*dolus*) és a gondatlanságot, utóbbin belül a súlyos gondatlanságot (*culpa lata*) és az általános gondatlanságot (*culpa levis*),⁷⁰ azonban – Frankkal ellentétben – nála már nem találunk sem *culpa in concreto*-t, sem *custodia*-t (még a – mai kifejezéssel élve – szállodai letétnél is az általános felelősségi szabályok alkalmazandóak).⁷¹ Továbbra is csak szándékosság vagy súlyos gondatlanság esetén jár teljes kártérítés, egyszerű gondatlanságnál csupán a *damnum emergens* követelhető.⁷² Zlinszky azonban – Frankkal ellentétben – már bírálja ezt a rendszert, rámutatva, hogy ez „*büntetőjogi szempontból (...) helyes, de magánjogi szempontból nem indokolt*”, hiszen „*a szenvedett vagyoni hátrány a károsodottra nézve nem válik kisebbé, ha a hátrányt kisebb fokú vétkesség okozta*”.⁷³

⁶³ Zlinszky: i.m. 218-225. o.

⁶⁴ Zlinszky: i.m. 225-230. o.

⁶⁵ Zlinszky: i.m. 559-581. o.

⁶⁶ Zlinszky: i.m. 581-600. o.

⁶⁷ Zlinszky: i.m. 601-619. o.

⁶⁸ Zlinszky: i.m. 620-640. o.

⁶⁹ Zlinszky: i.m. 236. o.

⁷⁰ Zlinszky: i.m. 237., 573. o.

⁷¹ Zlinszky: i.m. 702. o.

⁷² Zlinszky: i.m. 573. o.

⁷³ Zlinszky: i.m. 573-574. o.

A korszak összefoglalásaképpen elmondható, hogy Wenzel, Suhayda és Zlinszky, pandekta-rendszer szerint megírt művei közül egyértelműen Zlinszkyé a legrészletesebb, legprecízebb, legeredetibb és legkövetkezetesebb, és ez az egyedüli a három mű közül, amelyik olyan logikus rendszert követ, amivel Zlinszky teljes mértékben el tudta kerülni, hogy a joganyag bemutatása során ismétlje magát. Ez a saját korában is nyilvánvaló kellett, hogy legyen, Szászy-Schwarz Gusztáv meg is említi, hogy „*magánjogi tankönyveink leghasználtabbika: a Zlinszkyé.*”⁷⁴ Ugyanakkor minden dogmatikai tisztasága ellenére Zlinszky művét komoly kritikák érték a későbbiekben azon az alapon, hogy nem a létező magyar jogot mutatja be. Erről részletesebben a következő pontban szólnunk.

III.3. Szászy-Schwarz Gusztáv és Grosschmid Béni

A következő korszak, a századforduló legnagyobb hatású magyar magánjogtudósai, Szászy-Schwarz Gusztáv (1858-1920) és Grosschmid Béni (1852-1938). Témánk szempontjából közös bennük, hogy élesen kritizálják azt az irányt, amelyet a magyar magánjogtudomány a megelőző évtizedekben vett.

Szászy-Schwarz történelmi kontextusba helyezi a pandektisztikát, kiemelve, hogy milyen nagy szükség volt rá a jogtudomány továbbfejlődése szempontjából: „*A glossátoroktól kezdve egészen a XIX. század kezdetéig a jogtudomány jobbadán a Corpus juris civilis egyes tételeinek magyarozatán fáradt. Századoknak mikroszkópikus részletmunkájára volt szükség, míg egy Savigny felléphetett.*”⁷⁵ Vagyis a iustiniánus-i kodifikációra másfél évezred tudományos elemzései rakódtak rá. Így egy hatalmas, rendszerezetlen, kazuisztikus joganyag jött létre, sokszor nehezen érthető nyelvezettel és párhuzamosságokkal terhelten, ráadásul eltérő társadalmi és gazdasági körülményeket tükrözött. Teljesen természetesen jelentkezett az igény egy letisztult, absztrakt rendszer iránt. Ezt az igényt elégítette ki a pandektisztika. „*A XIX. század német népe pedig filozófus nép volt. Az általánost kereste az összesben; neki átfogó elvek kellettek, nem kazuisztikus döntések; (...) Megalapította a német pandekta-rendszert és annak legnémetesebb részét, az ún. általános tanokat.*”⁷⁶

Szászy-Schwarz ugyanakkor ezzel arra is utal, hogy a pandektisztikának megvolt a maga történelmi szerepe, helye és ideje. A századforduló jogi körülményei azonban már jelentősen különböznek azoktól, amelyek éltre hívták a pandekta-rendszert: „*Napjaink törvényei modern nyelven, könnyen és biztosan megállapított szövegezéssel szólnak hozzánk, saját körünk életviszonyait szabályozzák, saját koruk jogeszméit valósítják meg.*”⁷⁷ Ennek ellenére a magyar törvénykönyvek és a magánjogi bírói gyakorlat is mind kizárólag az absztrakt rendszerezés elve mentén került feldolgozásra, és a jogtudományból hiányzik az egyes jogintézmények elmélyült, vizsgálata, megértése, holott ez ugyanolyan fontos lenne. „*Mindebben – szerintem – több a divat, mint az igazság.*”⁷⁸

Mindezek alapján aligha meglepő, hogy Szászy-Schwarz rendkívül éles kritikával illeti Zlinszky fent ismertetett művét, megállapítva, hogy az – a lábjegyzetekben szereplő források alapján – nem az élő magyar jogot mutatja be: „*Annak bizonyosságára, hogy egy bizonyos tétel a magyar magánjogban így vagy amúgy van, hol az osztrák vagy porosz codex, hol a bajor vagy drezdai javaslat (...) szerepel. Ily módon jogtant írni nem lehet. Aki a mai*

⁷⁴ Szászy-Schwarz 1901: i.m. 7. o.

⁷⁵ Szászy-Schwarz Gusztáv: Parerga, Vegyes jogi dolgozatok. Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Részvénytársulat, Budapest, 1912. 416. o.

⁷⁶ Szászy-Schwarz 1912: i.m. 417. o.

⁷⁷ Szászy-Schwarz 1912: i.m. 419. o.

⁷⁸ Szászy-Schwarz 1912: i.m. 418. o.

*magyar magánjog rendszerét meg akarja irni, annak mindenekelőtt egy nagy előmunkát kell végeznie (...) az anyagot mindenekelőtt gyűjteni kell, mielőtt azt fel lehetne dolgozni.*⁷⁹ „Túrheterlen azon állapot, hogy oly joggal élünk, melyet nem ismerünk (...) melyet most csak tapogatódzva és ösztönszerűleg alkalmazunk.”⁸⁰

Szászy-Schwarz az élő magyar magánjog megismerését és rendszerbefoglalását már csak azért is halaszthatatlan feladatnak tartotta, mert ekkor lépett hatályba a német BGB, és biztos volt benne, hogy ez döntő kihatással lesz a magyar magánjog fejlődésére is. „*De hogy milyen legyen e kihatás (...) ez attól függ, ki lesz-e akkor építve mai létező magánjogunk rendszere vagy sem? Ha lesz, akkor a német kodex csak módosítani fogja és fejleszteni; ha nem lesz, akkor in complexu be fog hozzánk nyomulni a német kodex (...) Mai magánjogunk felépítésétől függ, hogy nemzeti fennállásunk második ezredének törvénye ne idegen legyen, hanem a magunké.*”⁸¹

Hasonlóan drasztikus hangot üt meg Grosschmid. Rámutat, hogy a magyar magánjog 1848 óta sokat veszített egyedi jellegéből,⁸² mert azóta rohamos tempóban következtek be a társadalmi és gazdasági változások, és ez a tény nagy terjedelmű külföldi joganyag gyors átvételét tette szükségessé,⁸³ „különösen a kötelmi jog terén, úgyszólván kizárólag a nyugatról készen átveendő jogi műveltségre vagyunk utalva.” Grosschmid reálisan látja a helyzetet, vagyis azt, hogy ilyen körülmények között kizárólag a magyar jogtudományra építő magánjogot alkotni illúzió: „*Ezek magukban véve tulajdonképpen frázisok (...) ne értsenek félre. A magánjog nemzetiessége (...) egyik legnagyobb kincs. (...) Csakhogy mindennél fontosabb tisztában lenni a lehetőségek előfeltételeivel.*” Akárcsak Szászy-Schwarz, Grosschmid is azon az állásponton van, hogy habár a külföldi jog hatása elkerülhetetlen, nagyon is jelentős szempont ennek a hatásnak a mértéke. Ez a mérték pedig az ő véleménye szerint is a magyar magánjogtudomány stabilitásának, alaposságának függvénye. Véggkövetkeztetése is lényegében megegyezik Szászy-Schwarzéval: „*A receptió a nemzetek részéről sokban hasonlít a kölcsönvétel esetjéhez. A ki (...) kis kölcsönre szorul, azt nem fenyegeti az a veszély, hogy a lekötelezettségéből nem tud kibontakozni (...) De másként áll a helyzet (...) midőn egy nemzet tömeges receptióra szorul, mint jelenleg mi (...) Miként adós hitelezőjével szemben – úgy sülyedhet szellemi téren helotává valamely nemzet, ha e kölcsönökben elmerül.*”⁸⁴

Összefoglalva tehát, Szászy-Schwarz és Grosschmid kritikáiban egyfajta magánjogi nemzeti öntudatra ébredést láthatunk. Amint látni fogjuk, e két jogtudós alapvető hatást gyakorolt a magyar magánjogi kódex-tervezetek szerkezetére (és természetesen tartalmára is, azonban témánk szempontjából a szerkezetnek nagyobb jelentősége van), és ezen tervezetek közvetítésével hatásuk a ma hatályos Ptk.-ban is visszaköszön.

III.4. Kódex-tervezetek és Szladits Károly

Szászy-Schwarz és Grosschmid hatása a magyar magánjogi kódex-tervezetekre már csak azért is vitathatatlan, mert mindketten szerkesztő tagjai voltak az első, 1900-ban közzétett tervezetnek.⁸⁵ (Ennek kötelmi jogi részét ugyanakkor Thirring Lajos (1850-1919)

⁷⁹ Szászy-Schwarz 1901: i.m. 7-8. o.

⁸⁰ Szászy-Schwarz 1901: i.m. 21-22. o.

⁸¹ Szászy-Schwarz 1901: i.m. 22. o.

⁸² Grosschmid Béni: Magánjogi előadások, Jogsabálytan. Athenaeum Irodalmi és Nyomdai R. Társulat, Budapest, 1905. 42. o.

⁸³ Grosschmid 1905: i.m. 44. o.

⁸⁴ A bekezdésben szereplő valamennyi idézet forrása: Grosschmid 1905: i.m. 46. o.

⁸⁵ Ptk. (1900), IV. o.

írta⁸⁶). A fentiek mellett idekívánkozik még egy idézet Szászy-Schwarztól, amelyet már kifejezetten a tervezettel kapcsolatban írt: „Arra a szinte matematikai pontosságra, mit a német kódex minden szakaszban és szóban megvalósított, nekünk törekedniük sem kell. (...) Ha kevésbé pontosak lesznek is a mi meghatározásaink; ha nem is fordítunk annyi furfangot arra, hogy a törvény betűje a szabályozott jogviszony minden képzelhető legritkább változatát is felölelje; ha olykor (...) az elv felállításával érzük is be és a többi bírót méltány-érzetére bizzuk (...); ha ezáltal egyszerűbb, érthetőbb, áttekinthetőbb lesz a mi törvénykönyvünk: a magunké lesz.”⁸⁷

A fenti bekezdésekben írtak alapján érthető, hogy általános részt már az 1900-as tervezet sem tartalmazott. Szerkezete a következő volt: személyjog, családjog, dologjog, kötelmi jog, öröklési jog. Az általános rész elhagyásával kapcsolatban a tervezet indokolása kifejti, hogy „Elméleti tantételek nem valók a törvénykönyvbe. A ki nem bír elég előkészültséggel arra, hogy azokban otthonos legyen, vagy nem érti, vagy félreérti e tételeket. Az pedig semmi esetre sem lehet célja a codificationnak, hogy a bíró vagy ügyvéd azokat az alapfogalmakat, a melyek egy törvénykönyv teljes átértésének előfeltételei, magából a törvénykönyvből tanulja.”⁸⁸ Az indokolás emellett itt azt is kifejti, hogy a szabályok általános részbe foglalása kifejezetten kontraproduktív megoldás is lehet, mert olyan szintű absztrakciót eredményez, hogy az adott szabály megértése már a gyakorló jogász számára is nehézséget okozhat. Ugyanakkor érdekes, hogy az indokolás evidenciaként kezeli,⁸⁹ hogy az általános rész mellőzéséből közvetlenül következik a jogügyletekre vonatkozó közös szabályok elhagyása is. Így a tervezet – egy jogügyletekről szóló kötelmi jogi fejezet helyett – kizárólag a szerződéseket szabályozza, és ahol szükséges, ott az adott szabály után külön-külön kimondja, hogy azt az egyoldalú jognyilatkozatra is alkalmazni kell.

A tervezet kötelmi jogi része két bevezető szakasz⁹⁰ (a kötelem fogalma és a köteleme-keletkeztető jogi tények felsorolása) után a két leggyakoribb kötelem-keletkeztető tény speciális szabályait foglalja össze, azaz itt találhatóak szerződések közös szabályai⁹¹ és a szerződésen kívüli károkozásra vonatkozó normák⁹² (utóbbi fejezet címe „Tiltott cselekmények”). A tervezet csak ezt követően ismerteti a kötelmi jog általános részébe tartozó szabályokat, az előbbi két címmel lényegesen hosszabb terjedelemben (a terjedelmet tekintve ez a felosztás a fent ismertetett, Zlinszky-féle megoldásra emlékeztet). Ezt követik az egyes szerződésekre vonatkozó speciális szabályok⁹³ (beleértve a szavatosságot is, amelyet az adásvételi szerződésnél találunk⁹⁴). A kötelmi jogi részt a kevésbé jelentős köteleme-keletkeztető jogi tények szabályai zárják.⁹⁵ Így itt találjuk az alaptalan gazdagodást, dolgok felmutatását és a vétkes, vagy más által vétkesen okozott károkért való felelősséget (pl. épületkárok, állatkárok, veszélyes üzem, vendégfogadás felelőssége, közhatalommal okozott kár és az alkalmazottért való felelősség egyik esete). A kártérítési szabályoknak ez az éles szétválasztása aszerint, hogy a kárt vétkesen vagy – a kártérítésre kötelezett személy szempontjából legalábbis – vétkesen okozták-e, római jogi hatásra utal, hiszen a római jog is különbséget tett aszerint, hogy a kötelem *delictumból* vagy *quasi delictumból* ered-e.⁹⁶

⁸⁶ Horváth: i.m. 163. o.

⁸⁷ Szászy-Schwarz Gusztáv: A magánjogi törvénykönyvről, Tanulmányok és bírálatok. Politzer Zsigmond és Fia, Budapest, 1909. 13. o.

⁸⁸ Ptk. (1900) Indokolás I. kötet, XII. o.

⁸⁹ Ptk. (1900) Indokolás III. kötet, 8. o.

⁹⁰ Ptk. (1900), 914-915. §§

⁹¹ Ptk. (1900), 916-1076. §§

⁹² Ptk. (1900), 1077-1106. §§

⁹³ Ptk. (1900), 1360-1761. §§

⁹⁴ Ptk. (1900), 1416-1469. §§

⁹⁵ Ptk. (1900), 1762-1793. §§

⁹⁶ Földi – Hamza: i.m. 387. o.

A tervezet a szerződések közös szabályai között ismerteti a szerződésképeséget (mai szóval cselekvőképeséget), a szerződések megkötésének menetét, a szerződések alakját, tárgyát (értve ez alatt a lehetetlen szolgáltatást, a *naturalis obligatio*-t és olyan érvénytelenségi okokat, mint a tilos, az erkölcstelen tartalmú és az uzsorás szerződés), a feltételt és időhatározást, a jognyilatkozatok értelmezését és „*a szerződéskötés hiányai*” cím alatt az akarathibákat, a semmiséget és megtámadhatóságot. Ezt követik a képviselőre, a harmadik személy javára kötött szerződésre, a biztosítékokra (foglalom, kötbér, jogvesztés kikötése) és végül az elállásra és a felmondásra vonatkozó szabályok.

A kötelmi jog általános része, nagy terjedelme miatt, külön címekbe és azokon belül további fejezetekbe tagolódik. Az idetartozó első címen, a kötelmek tartalmán⁹⁷ belül találjuk a teljesítésre vonatkozó szabályokat, majd „*a szolgáltatás tárgya*” című fejezetben a vagylagos szolgáltatást, a pénztartozást, a kamatot és a kártérítést (azzal, hogy a felelősségre vonatkozó normák viszont nem itt, hanem egyrészt – a deliktuális felelősség – a fentebb már hivatkozott „*Tiltott cselekmények*” cím alatt, másrészt – a kontraktuális felelősség – pedig egy későbbi fejezetben találhatóak). Szintén a kötelmek tartalmán belül szabályozza a tervezet a visszatartási jogot, a nemteljesítés következményeit (értve ez alatt a kontraktuális felelősséget és a lehetetlenülést) és végül a késedelmet. A kötelmek tartalmát követő címben találjuk a többalanyú kötelmeket és a kezességet,⁹⁸ majd újabb címben az alanyváltozásokat,⁹⁹ végül a kötelmi általános részt a kötelmek megszűnéséről az elévülésről szóló cím zárja,¹⁰⁰ amelyben további, teljesítésre vonatkozó rendelkezések is találhatóak, továbbá itt került szabályozásra a beszámítás is.

Az 1900-as tervezet még nem volt alkalmas arra, hogy az Országgyűlés elé kerüljön. Maga Szászy-Schwarz írja róla, hogy „*kissé elhamarkodott közzététel volt. Valójában nem volt más, mint az akkori „állandó bizottság” öt szerkesztő tagja résztervezeteinek összeállítása, mely résztervezetek még az akkori szerkesztő-bizottság összeüléseinek fórumán sem mentek keresztül. (...) Innen van, hogy e részek rendelkezései közt a kellő összhang nincsen: határozatainak tartalma néha ellentmondó, vannak ismétlések, vannak hézagok és a szövegezés nyelve és technikája: ahány szerkesztő, annyiféle.*”¹⁰¹

A tervezetet ezért átdolgozták, és végül 1913-ban, törvényjavaslatként az Országgyűlés elé terjesztették. Témánk szempontjából az 1913-as tervezet csak néhány strukturális változtatást tartalmaz az 1900-ashoz képest. Így a kötelmi jogi rész bevezető szakaszai közül kikerült a kötelelem-keletkeztető jogi tények felsorolása, bekerült ide viszont két újabb szakasz.¹⁰² (Az egyik arról szól, hogy az adós főszabály szerint az egész vagyonnal felel a szolgáltatás teljesítéséért, a másik pedig arról, hogy kötelelem tartalmának jogügyleti megállapításához főszabály szerint szerződés szükséges). Továbbá a szerződések közös szabályai között már nem elszórta találunk utaló normákat az egyoldalú jognyilatkozatra, hanem egyetlen generálklauzula szerepel a cím legvégén.¹⁰³ Végül a „*Tiltott cselekmény*” cím hátrakerült (az egyes szerződések szabályai után következik).¹⁰⁴ Ugyanakkor e cím alatt szabályozzák immár a vétlen károkozás eseteit is, ami tehát átkerült az egyéb kötelelem-keletkeztető tények közül, egységesebbé és könnyebben áttekinthetőbbé téve a kártérítési jog anyagát.

Az Országgyűlés Képviselőháza egy ötven tagú bizottságot küldött ki a javaslat megvizsgálására, amely 1915-re elkészült jelentésében egy átdolgozott, harmadik tervezetet

⁹⁷ Ptk. (1900), 1107-1202. §§

⁹⁸ Ptk. (1900), 1203-1249. §§

⁹⁹ Ptk. (1900), 1250-1274. §§

¹⁰⁰ Ptk. (1900), 1275-1359. §§

¹⁰¹ Szászy-Schwarz 1909: i.m. 3. o.

¹⁰² Ptk. (1913), 708-709. §§

¹⁰³ Ptk. (1913), 854. §

¹⁰⁴ Ptk. (1913), 1458-1497. §§

nyújtott be az Országgyűlésnek. Témánk szempontjából ez a tervezet egyetlen jelentős változást hozott: az egyoldalú jognyilatkozatra vonatkozó utaló normát a szerződések közös szabályai végéről előrehozta a kötelmek bevezető szabályai közé, mert ez „*a törvénykönyv áttekinthetősége érdekében célszerűnek látszik.*”¹⁰⁵ Időközben azonban kitört az I. világháború, erre tekintettel az Országgyűlés nem folytatta a javaslat tárgyalását, hanem annak további előkészítését rendelték el. Ám a világháborút követő forradalmak, Trianon és Szász-Schwarz Gusztáv betegsége, majd halála félbeszakították a munkát, ami csak 1922-ben indult újra.¹⁰⁶ Ennek az eredménye lett az 1928-ra elkészült Magánjogi Törvényjavaslat (Mtj.), amelyet az Országgyűlés végül politikai okokból nem fogadott el (tudniillik nem akarták az anyaországi és a határon túli magyarság szokásjogon alapuló egységét megbontani).¹⁰⁷

Témánk szempontjából az Mtj. is csak kisebb strukturális változtatásokat hozott: egyrészt a cselekvőképességre vonatkozó rendelkezések, a szerződések közös szabályai közül, átkerültek a személyi és családjogba¹⁰⁸, másrészt a vendégfogadós felelőssége a szerződésen kívüli károkozás (vagyis a továbbra is az egyes szerződések után szereplő Tiltott cselekmény és vétkes kártétel¹⁰⁹) szabályai közül átkerült a letéti szerződéshez.¹¹⁰

Összefoglalva megállapítható, hogy az 1900-as tervezet kötelmi jogi része igen maradandónak bizonyult a következő évtizedekben. A későbbi tervezetekben témánk szempontjából csak néhány, kevésbé jelentős strukturális változtatásra kellett felhívni a figyelmet. Az Mtj. indokolása is kiemeli, hogy „*A gyakorlatban pedig megismétlődött ugyanaz a jelenség, ami Werbőczy Hármaskönyvével történt: a bíróság a polgári törvénykönyv képviselőházi bizottságának szövegét, különösen annak kötelmi jogi részét, fennálló jogként kezdte alkalmazni.*”¹¹¹ „*A legkevésbé szorult érdemleges átdolgozásra a kötelmi jogi rész, amelynek szabályai annyira felszívódtak joggyakorlatunkba, hogy javarészt már most is az élő jog képét tüntetik fel.*”¹¹²

Végül érdemes megvizsgálni, hogy hogyan alakultak a polgári jogi felelősség szabályai – Frank és Zlinszky után – a tervezetekben. Ahogy láttuk, az 1900-as tervezet külön szabályozta a kontraktuális¹¹³ és a deliktuális¹¹⁴ felelősséget. Azonban ezek a szabályok tartalmilag megegyeznek (és Zlinszkyhez képest sincsen változás): mindkét esetben a kötelezett vétkesség, azaz szándékosság és gondatlanság esetén felel. A tervezet szerint gondatlanság akkor áll fenn, ha a károkozó nem tanúsította azt a gondosságot, amit „*rendes embertől*” általában elvárnak. Új szabály a tervezetben, hogy csak az előrelátható károkat kell megtéríteni.¹¹⁵ Szintén új, viszont – ahogy fentebb láttuk – már Zlinszky által is szorgalmazott szabály, hogy vétkességre tekintet nélkül, a teljes kárt meg kell téríteni.¹¹⁶ Így a vétkesség foka már csak a nem vagyoni károk,¹¹⁷ a haszonkölcsonadó¹¹⁸ és az ajándékozó¹¹⁹ esetén bír jelentőséggel, ugyanis ezekben az esetekben csak a szándékosság vagy a súlyos gondatlanság

¹⁰⁵ Ptk. (1915), 126.

¹⁰⁶ Vékás Lajos: Egy új polgári törvénykönyv történelmi időszerűségéről, 1396. o. In Magyar Tudomány, 2001/12. szám, 1396-1403. o.

¹⁰⁷ Horváth: i.m. 164. o.

¹⁰⁸ Mtj., 9-36.§§

¹⁰⁹ Mtj., 1709-1745.§§

¹¹⁰ Mtj., 1344-1352.§§

¹¹¹ Mtj. Indokolás, 6. o.

¹¹² Mtj. Indokolás, 8. o.

¹¹³ Ptk. (1900), 1162.§

¹¹⁴ Ptk. (1900), 1077.§

¹¹⁵ Ptk. (1900), 1077.§

¹¹⁶ Ptk. (1900), 1138.§

¹¹⁷ Ptk. (1900), 1140.§

¹¹⁸ Ptk. (1900), 1370.§

¹¹⁹ Ptk. (1900), 1500-1501.§§

alopozza meg a felelősséget. A vétkesség fokával kapcsolatban további változást hozott az 1913-as tervezet, amely szándékosság és súlyos gondatlanság esetén az előre nem látható károk megtérítését is előírta.¹²⁰ Ezt követően viszont már sem az 1915-ös jelentés, sem az Mtj. nem módosított a szabályozáson.

A fentiekben láthattuk, hogy a magyar magánjogi kodifikációban végleges elfogadottságot nyert a polgári jog általános részének mellőzése. A pandektisztika hatása azonban a jogtudományban változatlanul jelentős maradt. A két világháború közötti magyar magánjog legnagyobb hatású tudósa, Szladits Károly (1871-1956) szerint „*a magánjog tudományos tárgyalásának szokásszerű ötös felosztása: általános rész, dologi jog, kötelmi jog, családi jog és öröklési jog.*”¹²¹ Ugyanakkor kiemeli, hogy „*A magánjog tudományos rendszerétől alapjában meg kell különböztetni a magánjogi kodifikációk rendszerét, mely elsősorban gyakorlati célokat követ.*”¹²² Szladits rámutat, hogy a nagy európai kódexek közül csak a német BGB tartalmaz általános részt, és a magyar tervezetek – Szászy-Schwarz javaslatára – már kezdetektől fogva eltértek a pandekta-rendszertől „*egyrészt, hogy a kódexnek a német ptkvtól való függetlenségét ezzel is hangsúlyozzák, másrészt, hogy a törvény megóvják a doktrinalizmustól.*”¹²³ Ennek megfelelően mind a Szladits által írt *A magyar magánjog vázlat*a, mind az általa szerkesztett *A magyar magánjog* című művek általános résszel kezdődnek. A művek itt mutatják be a következő témákat: a jogügylet és a szerződés fogalma, létrejötte, alakja, érvényessége, hatályossága, továbbá a képviselő, a feltétel és időhatározás.¹²⁴ Szintén az általános részben kapott helyet a polgári jogi felelősség (de a kártérítés nem).¹²⁵ Így ezen kérdések a kötelmi jog általános részének bemutatásakor már nem szerepelnek. Ez utóbbi részben tárgyalják viszont a kötelelem fogalmát és keletkezését, a kötelelem alanyait (többalanyúság, alanyváltozások, kezesség), a kötelelem tárgyát (annak egyik különös nemeként a kártérítést is), a kötelelem tartalmán belül a teljesítést és a szerződésszegés eseteit (késelem, lehetetlenülés, hibás teljesítés), a kötelelem biztosítékait (foglaló, kötbér, jogvesztés, óvadék), módosítását, megszűnését (itt további teljesítési szabályok szerepelnek a beszámítás és az elévülés mellett) és megszüntetését.¹²⁶

III.5. Az 1959-es Ptk., Világhy Miklós és Eörsi Gyula

A mai jogász számára ismert, hogy az 1959-es Ptk. kötelmi jogi rendszere alapvetően eltért az eddig bemutatott tervezetekétől. Hiszen nem, hogy általános részt, de kötelmi általános részt sem tartalmazott. Ehelyett a jogterület szabályozása rögtön a szerződések közös szabályaival kezdődött,¹²⁷ amit a másik legfontosabb kötelelem-keletkeztető tényállás, a szerződésen kívüli károkozás normái követtek.¹²⁸

Ennek oka a szocialista jogtudományban keresendő, amely minimálisra kívánta szorítani a jogszabályokban található absztrakciók számát, és ehelyett a valóságban leggyakrabban előforduló jogintézmények köré építette fel rendszerét. Ez persze azt

¹²⁰ Ptk. (1913), 882.§

¹²¹ Szladits Károly: *A magánjog rendszere*. In Szladits Károly (szerk.): *A magyar magánjog*, I. kötet, Általános rész, Személyi jog. Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1941. 28. o.

¹²² Szladits 1941: i.m. 29. o.

¹²³ Szladits 1941: i.m. 29-30. o.

¹²⁴ Szladits Károly: *A magyar magánjog vázlat*a, I. rész. Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1933. 115-167. o.; Szladits 1941: i.m. 270-367. o.

¹²⁵ Szladits 1933a: i.m. 167-175. o.; Szladits 1941: i.m. 368-379. o.

¹²⁶ Szladits Károly: *A magyar magánjog vázlat*a, II. rész. Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1933. 1-169. o.

¹²⁷ Ptk. (1959) 198-338/D.§§

¹²⁸ Ptk. (1959) 339-360.§§

eredményezte, hogy sok norma egy-egy konkrét jogintézmény speciális szabályaként jelent meg, holott ezek a normák – ha kisebb gyakorisággal is – más jogintézményeknél is alkalmazandóak voltak, tehát valójában általános szabályokat alkottak.

A szocialista jog e valósághoz ragaszkodása végigvonul nemcsak a kötelmi, de az egész polgári jog rendszerén. A jogügylet és a szerződés viszonyáról írja Világhy Miklós (1916-1980), hogy „Ami a valóságban egy összetett jogi jelenség része, tehát ennek a jelenségnek a következménye csupán, az általánosítás után e jelenség előzményének tűnik fel.”¹²⁹ E torz kép kiküszöbölése érdekében az 1959-es Ptk. nem tartalmaz külön jogügyletekre vonatkozó szabályokat. (Világhy ezt (is) szinte forradalmi lépésnek állítja be, azonban láthattuk, hogy ilyen szabályokat már a korábbi magyar tervezetek sem tartalmaztak.) Nem kerülhette el a revíziót a dologi jog sem, amiről Világhy azt írja, hogy „helytelen, s éppen a valóságos társadalmi viszonyok lényegesen eltérő jellegének elhomályosítására vezet a tulajdonjogból s annak önállósult részjogosítványaiából „dologi jog” néven közös felsőbb kategóriát formálni.”¹³⁰ Különösen indokolt dologi jog helyett csak a tulajdonjogra koncentrálni, ha figyelembe vesszük egyrészt a – korlátolt dologi jogok legfontosabb gyakorlati előfordulási helyének tekinthető – földmagántulajdon megszüntetését, másrészt a – valóságban főleg szerződési biztosítékként jelentkező – zálogjog kötelmi jogba történő áttételét.¹³¹

Ami a kötelmi jog általános részét illeti, Eörsi Gyula (1922-1992) szerint „a szocialista szemléletű rendszeralkotás arra törekszik, hogy a súlypontokat ne az egyébként hasznos absztrakciók, hanem a valóságban tömegesen jelentkező jelenségek körül alakítsa ki. Ez pedig arra vezet, hogy a szocialista kötelmi jog részletes kifejtése elsősorban a legfontosabb kötelemekeletkeztető tények nyomán létrejövő kötelek, tehát a szerződéses viszonyok, és a jogellenes károkozás folytán létrejövő felelősségi viszonyok kifejtését jelenti. Erre vezethető vissza, hogy a magyar polgári törvénykönyvnek van ugyan kötelmi jogi része, de nincs általános kötelmi jogi szabálya,”¹³² Emellett Világhy a szerződés és a szerződésen kívül károkozás alapvető különbözősége miatt is indokoltnak tartja a kötelmi jog általános részének mellőzését: „E kétféle jogviszony dolgozó népiünk tudatában, minden reálisan gondolkodó ember tudatában kétfélének tűnik fel, s ennél fogva merőben formalisztikus jogi absztrakció volna a szabályok egy részének tartalmi egybevágósága miatt a rendszeralkotás főelvének nem a legfőbb alapvető sajátosságokat, hanem alárendelt jelentőségű, az alapvető vonásoktól függő jellegzetességeket tekinteni.”¹³³ Sőt Világhy ezen – még az 1959-es Ptk. elfogadása előtt írt – cikkében továbbmegy, és felveti az egységes kötelmi jog teljes megszüntetésének lehetőségét, és helyette önálló szerződési jogi és felelősségi jogi részek alkotását. Ezt azonban olyan egyedülálló, forradalmi lépésnek tekinti, ami teljesen elszigetelné a magyar jogot, ezért az elképzelést ő maga veti el.¹³⁴ Az 1959-es Ptk. indokolása szerint végül éppen a Világhy által hivatkozott azonos tartalmú szabályok miatt tartották meg a kötelmi jogot: „a jogszabályok egész csoportjai azonosak a szerződések és a jogellenes magatartásért való felelősség körében. A szerződések megszegéséért való felelősség szinte teljesen úgy alakul, mint a szerződésen kívüli felelősség. A többalanyúság, az alanyváltóság, a módosulás, a teljesítés szabályai széles körben kerülnek alkalmazásra a szerződések körén kívüli felelősség területén is; (...) Ezért a javaslat megtartja a kötelmi jogot a törvénykönyv önálló részeként.”¹³⁵

¹²⁹ Világhy Miklós: Magyar polgári jog, I. kötet. Tankönyvkiadó Vállalat, Budapest, 1973. 211. o.

¹³⁰ Világhy 1973: i.m. 361. o.

¹³¹ Világhy Miklós: A Magyar Népköztársaság polgári törvénykönyvének rendszeréről, 483-484. o. In Jogtudományi Közlöny, 1955/8. szám, 457-487. o.

¹³² Eörsi Gyula: Kötelmi jog általános rész. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 2009. 18. o.

¹³³ Világhy 1955: i.m. 485. o.

¹³⁴ Világhy 1955: i.m. 485-486. o.

¹³⁵ Ptk. (1959) Indokolás, 18. o.

Hogy miért ragaszkodik a szocialista jog ennyire ahhoz, hogy a jogszabályok még rendszertani pontatlanságok árán is a jogintézmények valóéletbeli gyakorisága szerint épüljenek fel, arra megint csak Világhy adja meg a választ. Ez a válasz természetesen egy osztályharcos ideológiai levezetés. Eszerint „*egy adott törvénykönyv rendszere tükrözi és szolgálja azt a gazdasági rendet, amelynek alapján létrejött.*”¹³⁶ Így szerinte nem véletlen, hogy az általános rész a burzsoá jog terméke, hiszen a rabszolgatartó, majd a feudális társadalmakban deklaráltan is egyenlőtlenség volt az emberek között, így akkor még nem alakulhatott ki egy általános személyi jog, ami pedig az általános rész egyik fő fejezete.¹³⁷ Habár a jogegyenlőséget a burzsoá jog mondta ki, ez természetesen nem jelenti azt, hogy a kapitalizmusban az emberek a valóságban is egyenlők lettek volna. Sőt Világhy szerint éppen azért volt szükség a jogegyenlőség elvi rögzítésére, mert a tőkésosztály más módon zsákmányolta ki a munkásosztályt, mint a megelőző korok uralkodó osztályai tették a saját elnyomott osztályaikkal. Ugyanis a tőkésosztály nem közvetlen erőszakot alkalmazott, hanem munkaszerződéssel kötelezte le magának a munkásokat. A szerződéskötéshez pedig jogilag egyenlő szerződő felekre van szükség.¹³⁸ Mindennek egyébként egyenes következménye egy egységes szerződési jog és jogügyleti tan kialakulása is, amely az általános rész másik fontos fejezetét alkotja. Továbbá, habár a dologi és a kötelmi jog elválasztása korábban megindult, a folyamat a burzsoá jogban csúcsonyosodott ki, a két jogterület ekkor lett véglegesen és egyértelműen önálló. Ez ismét a társadalmi és gazdasági változásokra vezethető vissza. A kapitalizmusban ugyanis az árutermelés addig soha nem látott méreteket öltött, „*minden áruvá lett*”. Márpedig a piaci viszonyok tisztázásának előfeltétele, hogy először is meghatározzuk mi és aktuálisan kié az áru (dologi jog), és csak ezután lehet kereskedni vele (kötelmi jog).¹³⁹

Világhy szerint tehát a fentiekkel bizonyítást nyert, hogy a jogszabályok mindig az adott kor társadalmi és gazdasági berendezkedését szolgálják, így magától értetődik, hogy „*A szocialista polgári törvénykönyv rendszerével szemben tehát mindenekelőtt azt a követelményt kell felállítani, hogy az híven tükrözze és következetesen szolgálja a szocialista gazdasági rendet. (...) A polgári törvénykönyv rendszerének alapelveit tehát a valóságos társadalmi viszonyok szerint való rendszerezést kell elfogadni.*”¹⁴⁰

Bármennyire is szembehelyezkedtek a jogalkotás terén a pandektisztikával, hatása a jogtudományban még ebben a korszakban is továbbélt. Ezt éppen a Világhy által szerkesztett és nagyrészt általa és Eörsi által írt *Magyar polgári jog* című tankönyv bizonyítja, amely általános résszel kezdődik. Ebben van külön egy jogügyletekről szóló fejezet is, amely tartalmazza a feltételt és időhatározást, a képviseletet, az érvénytelenséget és a hatálytalanságot is.¹⁴¹ Világhy rögzíti is, hogy „*A polgári jog tudománya a vagyoni jogi és a személyi jogi szabályok részletes ismertetése előtt általános részben foglalja össze azokat a tudnivalókat, azokat a tudományos megállapításokat, amelyeknek ismerete szükséges a többi tételes szabályokat tartalmazó rész megértéséhez.*”¹⁴²

Végezetül érdemes ismét rátérni a polgári jogi felelősség fejlődéstörténetére. Az 1959-es Ptk. e téren is jelentős változásokat hozott, mind rendszerszinten, mind tartalomban. A legfontosabb rendszerszintű változás a felelősség és a kártérítés egységes szabályozása, amely – a 318.§ utaló normájától eltekintve – a szerződésen kívüli károkozás keretében valósult meg. Ahogy fentebb láthattuk, a korábbi tervezetekben ez a terület három fő ponton volt

¹³⁶ Világhy 1955: i.m. 476. o.

¹³⁷ Világhy 1955: i.m. 476-477. o.

¹³⁸ Világhy 1955: i.m. 471-472. o.

¹³⁹ Világhy 1955: i.m. 477. o.

¹⁴⁰ Világhy 1955: i.m. 479. o.

¹⁴¹ Világhy 1973: i.m. 210. o.

¹⁴² Világhy 1973: i.m. 26. o.

szabályozva: a kontraktuális felelősség a szerződészegés keretében, a deliktuális felelősség – lényegében az előbbivel azonos tartalommal – a tiltott cselekmény (mint önálló köteleme-keletkeztető jogi tény) cím alatt és a kártérítés, mint speciális szolgáltatás a kötelmi jog általános részében. Az egységesítés nyilvánvalóan a fent ismertetett alapelv eredménye, miszerint mindent annál a jogintézménynél kell szabályozni, ahol a valóéletben a leggyakrabban fordul elő.

A legjelentősebb tartalmi változás a vétkességi alapú felelősség felváltása a felróhatósággal. Mint láthattuk, eddig akkor lehetett megállapítani a károkozó felelősségét, ha a kárt szándékosan vagy gondatlanságból okozta. Valójában a vétkesség felróhatóságra cserélése nem jelentett akkora váltást, mint első ránézésre gondolnánk, hiszen láthattuk azt is, hogy a gondatlanság fő esete (*culpa levis*) már a római jogban is egy objektív zsinórmértéket jelentett, vagyis – szemben a büntetőjoggal – nem azt vizsgálták, hogy szubjektíve a károkozótól mi lett volna elvárható, hanem azt, hogy úgy járt-e el, ahogy az egy *bonus paterfamilias*-tól – a magyar tervezetek szerint pedig egy rendes embertől – elvárható. A felróhatóság abban különbözik a vétkességtől, hogy nem egy zsinórmérték van, hanem több. Tehát nem azt vizsgáljuk, hogy egy rendes embertől mi várható el, hanem azt, hogy az *adott helyzetben* mi várható el (helyzetnek tekintve például, hogy a károkozó szakmája a károkozás elkerülése szempontjából bír-e relevanciával, vagy sem). Ugyanakkor a zsinórmérték megmarad objektívnek, hiszen nem azt vizsgáljuk, hogy a károkozótól mi várható el, hanem, hogy *általában* (tehát az azonos helyzetben lévő károkozóktól) mi várható el. Ahogy az 1959-es Ptk. indokolása fogalmaz: „*Ami pedig ezt a zsinórmértéket illeti, azt általában az eddiginél feljebb kell emelni. A javaslat általában nem elégszik meg az átlagos gondossággal. (...) Adott esetben más várható el a szakembertől és a laikustól, az állami vállalattól vagy az állampolgártól. A balesetet okozó orvos kárenyhítési kötelezettsége más, mint pl. a szakértelemmel nem rendelkező; (...) Az egyediesítés azonban nem az objektív mérték félretételét, hanem éppen annak teljes értelemben vett felhasználását (...) jelenti.*”¹⁴³

III.6. A 2013-as Ptk.

A 2013-as Ptk. előkészítésének kezdetén a kötelmi jog szabályozásának szerkezete még nyitott kérdés volt. Vékás úgy vélte, hogy nincsen szükség arra, hogy az egyoldalú jognyilatkozatokra vonatkozó szabályokat önálló fejezetben részletezzék, azonban szükséges az 1959-es Ptk. egyetlen utaló normájának (a 199.§-nak) kiegészítése néhány további rendelkezéssel. „*Ezeket a jogügyleti normákat a szerződések általános szabályai között (esetleg a Bevezető rendelkezések között) lehet elhelyezni.*”¹⁴⁴ Vékás javaslatában figyelemreméltó, hogy ekkor még fel sem merült, hogy a szerződések általános szabályai mellett magának a kötelmi jognak is legyen általános része, ahol a jognyilatkozatokra vonatkozó szabályokat is el lehetne helyezni, ugyanakkor e normáknak a kódex bevezető rendelkezési között történő elhelyezésével – a magyar jogtörténetben addig példátlan módon – az egész magánjognak is lett volna általános része.

A jognyilatkozatokra vonatkozó szabályok kiegészítésének szükségessége mellett foglalt állást Csehi is. Habár ezt a fogalmat ő sem használta, érveléséből a kötelmi jog általános része kiviláglik, mert a jognyilatkozatokra vonatkozó normákat vagy a szerződések általános szabályai között, vagy önálló jogügyleti rész alatt javasolta elhelyezni, míg a magánjog általános részének koncepcióját határozottan elvetette azzal, hogy „*Ebben az esetben a szabályozás szintje újabb, meglehetősen absztrakt normákkal bővülne, ahol a helyes*

¹⁴³ Ptk. (1959) Indokolás, 262. o.

¹⁴⁴ Vékás Lajos: Javaslat a szerződések általános szabályainak korszerűsítésére (Vitaindító tézisek az új PTK. koncepciójához – I. rész), 4. o. In Polgári jogi kodifikáció, 2001/3. szám, 3-14. o.

*mértéket és arányt – az évtizedes előmunkálatok ellenére – a németeknek sem sikerült mindig megtalálniuk.*¹⁴⁵

Legkésebb a 2008-as Szakértői Javaslatban biztossá vált, hogy a magyar magánjognak továbbra sem lesz általános része, azonban a kötelmi jognak igen. Előbbivel kapcsolatban írta Vékás, hogy *„Nem tartalmaztak általános részt – a német BGB jelentős befolyása ellenére – a 20. század eleji magyar tervezetek, az 1928-as Mtj. és a Ptk. sem. Már a száz év előtti magyar jogtudomány is úgy ítélte meg, hogy a BGB látványos szerkezeti megoldása feleslegesen bonyolítja a törvénykönyv szabályrendszerét, tartalmilag össze nem tartozó normákat helyez egymás mellé, szükségtelenül növeli azok elvontságát, túlságosan és a gyakorlati igényektől elszakadva juttatja jelentőséghez a jogügyleti szabályokat, és mindezzel nehezíti az alkalmazást.*¹⁴⁶

Mind a 2008-as Szakértői Javaslatban, mind a végül hatályba lépett 2013-as Ptk.-ban a kötelmi jog általános részének terjedelme lényegesen rövidebb, mint a szerződések közös szabályaié. Ez a megoldás pontosan a fordítottja a fentebb ismertetett magyar kódex-tervezeteknek. Ennek oka valószínűleg az, hogy a törvénykönyv előkészítői már önmagában a kötelmi jog általános részének létét is jelentős újításnak tekintették az 1959-es Ptk.-hoz képest, és nem kívántak még ennél is radikálisabb változtatást eszközölni. Ezt a feltételezést támasztja alá Vékás azon kijelentése, miszerint *„A Javaslat a létező, az élő jogból indul ki, és csak ott és annyiban kíván változtatni, ahol és amennyiben az a gazdasági és a társadalmi viszonyok mai követelményei szerint szükségesnek mutatkozik. (...) a Javaslat (...) még különben helyes és újító alternatív megoldásokat sem fogad el akkor, ha azok a jogrendszerben és a társadalomban aránytalan megrázkódtatásokat okoznának.*¹⁴⁷

A 2013-as Ptk. a kötelmi jog általános része keretében szabályozza a kötelelem fogalmát,¹⁴⁸ a szolgáltatás fajtáit¹⁴⁹ (a vagylagos szolgáltatást ugyanakkor a szerződések közös szabályai között találjuk¹⁵⁰), a kötelelemkeletkeztető tényeket,¹⁵¹ a kötelelem megszűnését,¹⁵² a jognyilatkozat fogalmát, alakját, hatályosulását és értelmezését (ugyanakkor az érvényesség és a hatályosság vonatkozásában csak utaló normát tartalmaz).¹⁵³ Továbbá a képviseletet,¹⁵⁴ az elévülést,¹⁵⁵ a többalanyú kötelemekeket¹⁵⁶ és a teljesítést¹⁵⁷ (beleértve a kamat mellett a késedelemi kamat általános szabályát, a beszámítást és a letétbe történő teljesítést is, azzal, hogy a teljesítéssel a szerződések közös szabályai között is külön fejezet foglalkozik).

Dogmatikai szempontból vizsgálva a kötelmi jog általános része – hasonlóan a korábbi kódex-tervezetekhez – nagyobb terjedelmű is lehetne, hiszen idetartozhatna még például az engedményezés, a tartozásátvállalás és a jogátruházás. Hogy mégsem így van, ennek praktikus okát fentebb kifejtettük. Ugyanakkor találunk sehol sem indokolt és kifejezetten zavaró következtetlenségeket is abban, ahogy az egyes szabályok a kötelmi jog általános része és a szerződések közös szabályai között elosztásra kerültek. Így például érthetetlen, hogy ha a késedelemi kamat főszabálya a kötelmi jog általános részében található, akkor a vállalkozások

¹⁴⁵ Csehi Zoltán: Van-e általános része a magyar magánjognak? 24-25. o. In Polgári jogi kodifikáció, 2000/1. szám, 23-25 o.

¹⁴⁶ Vékás Lajos: Szakértői Javaslat az új Polgári Törvénykönyv tervezetéhez. CompLex Kiadó, Budapest, 2008. 61. o.

¹⁴⁷ Vékás 2008: i.m. 56. o.

¹⁴⁸ 6:1.§ (1) bek.

¹⁴⁹ 6:1.§ (2) bek.

¹⁵⁰ 6:134.§

¹⁵¹ 6:2.§

¹⁵² 6:3.§

¹⁵³ 6:4-10.§§

¹⁵⁴ 6:11-20.§§

¹⁵⁵ 6:21-25.§§

¹⁵⁶ 6:28-33.§§

¹⁵⁷ 6:34:§-57.§§

közötti késedelmi kamat miatt a szerződések közös szabálya között kapott helyet.¹⁵⁸

A 2013-as Ptk.-ban nemcsak a kötelmi jog általános részének megjelenése miatt emeltek általánosabb szintre egyes szabályokat, hanem a szerződések különös szabályai közül is egyfel magasabb szintre, a szerződések közös szabályai közé kerültek bizonyos normák. Így például a jogszavatosság az adásvételi szerződésből került a hibás teljesítés szabályai közé,¹⁵⁹ a közreműködő igénybevétele a vállalkozási, a letéti és a megbízási szerződésből lett általánosítva,¹⁶⁰ míg a közreműködővel szembeni regressz-igény a szállítási és a vállalkozási szerződés szabályainak átvétele.¹⁶¹ Továbbá az előzetes szerződésszegés nem más, mint a vállalkozási szerződés két rendelkezésének átvétele.¹⁶²

Ugyanakkor nehezen indokolható, hogy miért a hibás teljesítés általános szabályai között kaptak helyet az eredmény létrehozására irányuló, illetve a használati szerződések hibás teljesítésére vonatkozó normák.¹⁶³ Igaz ugyan, hogy ezek is több szerződésre vonatkoznak, de messze nem valamennyire. Így következetesebb megoldás lett volna ezeket a szabályokat a vállalkozási, illetve a bérleti szerződésnél elhelyezni, hiszen az adott cím többi szerződésére – kifejezett utaló norma alapján – úgyis e két szerződés szabályait kell szubszidiáriusan alkalmazni.¹⁶⁴ A jelenlegi megoldás azért is zavaró, mert a használati szerződések hibás teljesítésére vonatkozó általános szabályokat a bérleti szerződés rendelkezései lényegében megismétlik.¹⁶⁵

IV. Következtetések

Ahogy már a jelen tanulmány bevezetésében is bemutattuk, nem létezik kizárólagos megoldás arra, hogyan jelöljük ki a kötelmi jog általános részének határait. Ez pedig nagy mozgásteret enged mind a jogtudomány, mind a jogalkotó számára.

A fent ismertetett könyveket, tervezeteket és kódexeket áttekintve felismerhető, hogy azokban két szempont közül hol az egyik, hol a másik volt hangsúlyosabb, és ez határozta meg, hogy az adott mű mely normákat sorolt a kötelmi jog általános része alá. E két szempont az elméleti, dogmatikai tisztaság és a gyakorlati igények érvényesülése, a praktikum. Azonban még a legtudományosabb megközelítésnek sem lehet célja, hogy a kötelmi jogot kizárólag az elméleti, dogmatikai szempont érvényesítésével mutassa be. Hiszen e szempont kizárólagossága esetén a szabályok elrendezése zavaróan széttöredezett lenne (az általános részek sok-sok szintje között oszlanának meg tartalmilag összeillő normák), és sok norma nem ott szerepelne, ahol a gyakorló jogászok keresnek (nem beszélve azok rendkívül elvont tartalmáról). A dogmatikai szempont kizárólagosságának kontraproduktivitását a következő két példával szemléltetjük:

A kár megtérítése elvileg nem csak kártérítéssel, hanem természetben, tehát valamely dolog szolgáltatásával vagy tevékenység folytatásával is lehetséges. Ebből az következik, hogy például a kellékszavatossági szabályok közül a kijavításnak és a kicserélésnek a kötelmi jog általános részében kéne szerepelniük, míg az ellenszolgáltatás csökkentésének és az elállásnak – mivel ezek szerződésen kívüli károkozásnál nem értelmezhetőek – továbbra is a szerződések közös szabályai között lenne a helyük.

A másik példaként a jognyilatkozat érvénytelenségét említhetjük. Az érvénytelenségi

¹⁵⁸ Vö. 6:48.§ és 6:155.§

¹⁵⁹ Vö. 6:175-176.§§ és 369-370.§§

¹⁶⁰ Vö. 6:129.§ és 391.§ (2), 463.§ (1), 475.§ (1)-(2)

¹⁶¹ Vö. 6:148.§ (3) és 385.§, 398.§

¹⁶² Vö. 6:151.§ és 395.§ (3)-(4)

¹⁶³ 6:177-178.§§

¹⁶⁴ 6:271.§ és 6:356.§

¹⁶⁵ 6:332.§

okok többsége (például jogszabályba ütközés, alaki hiba, kényszer, tévedés, megtévesztés) egyoldalú jognyilatkozatnál is felmerülhet, míg mások (például feltűnő értékaránytalanság, uzsorás szerződés, tisztességtelen szerződési feltétel) csak szerződésnél. Így az érvénytelenségi okok egy részét a jognyilatkozatnál találunk (a jognyilatkozatot pedig a polgári jog általános részében, hiszen jognyilatkozatot nem csak kötelmekkel kapcsolatban teszünk), másik részét pedig a szerződések közös szabályai között.

A fent bemutatott egyes korszakokat áttekintve azt találjuk, hogy Franknál a praktikum a hangsúlyosabb. Nála még sem polgári jogi, sem kötelmi jogi általános részt nem találunk. Ennek oka a „hagyományos” római jogi megközelítés, ami még közelebb áll a kazuisztikához. Ugyanakkor paradox módon ez a római jogi hatás azt a praktikumtól távolabb álló megoldást eredményezi, hogy Frank külön kezeli a felelősséget és a kártérítést.

A következő jogtudós generáció – Wenzel, Suhayda és Zlinszky – pontosan az ellenkező utat járta, mint Frank. A pandektisztika erőteljes hatására náluk a dogmatikai tisztaságra törekvés olyannyira előtérbe került, amire a magyar jogtörténetben azóta sem volt példa. Ezt már önmagában az általános rész hármasság tagolása (polgári jogi, kötelmi jogi, szerződési jogi) is bizonyítja, de olyan konkrétabb példákkal is érzékeltethető, mint Wenzel és Suhayda esetében a szavatossági szabályok általánosítása az adásvételi szerződés szabályai közül. Habár Zlinszky ezt a megoldást már elvetette, ugyanakkor nála jelenik meg a szerződések közös szabályainál jóval hosszabb kötelmi általános rész, amelyet szerződési szabályok általánosításával hozott létre.

A következő generáció (Szász-Schwarz és Grosschmid) ismét a praktikumhoz közelített a polgári jog általános részének egyértelmű és részletesen kifejtett elvetésével. Hatásukra ezt a megoldást követték a tervezetek is, amelyekben ráadásul már külön jognyilatkozatokra vonatkozó rész sem szerepel. Ugyanakkor a tervezetek még így is meglehetősen törekedtek a dogmatikai tisztaságra, megtartva Zlinszky nagy terjedelmű kötelmi általános rész koncepcióját. A három tervezetet összehasonlítva is megfigyelhető egy folyamatos eltolódás a praktikum irányába. Például az 1913-as tervezetben már egy cím alá tartozott a szerződésen kívüli a károkozás és a vétlen károkozás, míg az 1900-as javaslatban ez a két rész még nemhogy különállt, de az egyes szerződések különös szabályainak hatalmas anyaga is elválasztotta őket. Ezt a megoldást nyilvánvalóan a könnyebb áttekinthetőség indokolta. Hasonlóan, az Mtj.-ben a vendégfogadós felelősségét már nem a vétlen károkozások között, hanem a praktikusan ahhoz legközelebb álló letéti szerződésnél találjuk.

A tervezetek megjelenésével az is lehetővé vált, hogy a jogtudomány és a tárgyi jog máshol húzza meg a dogmatika és a praktikum határait. Láthattuk, hogy az Mtj. idejében Szladitsnál, majd az 1959-es Ptk. mellett Eörsinél és Világhynál továbbra is létezett nemhogy kötelmi, de még polgári jogi általános rész is.

A fentiekben láthattuk, hogy Wenzel, Suhayda és Zlinszky erőteljes dogmatikai tisztaságra törekvését az utánuk jövő generációk folyamatosan enyhítették, mígnem eljutunk a másik végletig, az 1959-es Ptk.-ig. Mégis hiba lenne e folyamatot valamilyen tendenciaként, szerves fejlődésként láttatni, hiszen nem mehetünk el a tény mellett, hogy az 1959-es Ptk. teljesen más társadalmi, gazdasági közegben született, és láttuk, hogy még a szerkezetét is ideológiai alapon határozták meg. Az 1959-es Ptk. ezen ideológia vezérelte praktikumra törekvés jegyében nem tartalmazott kötelmi általános részt, és egységesítette a felelősséget és a kártérítést. Figyelemreméltó ugyanakkor a kellékszavatosság ismételt általánosítása az adásvételi szerződés szabályai közül.

Az 1959-es Ptk. szélsőséges praktikumra törekvése után nem lepődhetünk meg azon, hogy a 2013-as Ptk. ismét a dogmatikai tisztaság felé mozdult el. Ugyanakkor mivel deklaráltan nem kívánt drasztikus változtatásokat eszközölni, az elméleti szempont érvényesítése nem éri el a tervezetek szintjét. Ez leginkább abban nyilvánul meg, hogy ismét van kötelmi általános rész, de a szerződések közös szabályainak terjedelme nagyobb. A

dogmatikai tisztaság felé történt elmozdulást jelzi továbbá például az érvénytelenségi okok egységes szabályozása, a jogszavatosság, a közreműködő igénybevétele és a vele szemben érvényesíthető regressz-igény szabályainak általánosítása is.